

De verborgen bron. Een reis naar de oorsprong van het bewustzijn

Mark Solms

Over weinig thema's is de laatste decennia meer gepolemiseerd dan over de relatie tussen hersenen en geest (*brain en mind*). Mark Solms, die eerder bekendheid verwierf door zijn opheldering van de anatomische substraten van dromen en het lanceren van 'neuropsychanalyse' als onderzoeksveld, presenteert in zijn laatste werk een originele visie van het bewustzijn en neemt zijn lezers mee naar de zogenaamde 'bron' ervan. Het boek vormt een soort bloemlezing van een loopbaan die werd gedreven vanuit een zekere teleurstelling. Te veel aandacht ging naar de cortex, aldus Solms, en daarmee verwaarloosde de psychologie het gevoelsleven. In aansluiting bij Antonio Damasio en vooral Jaak Panksepp beklemtoont Solms expliciet de rol van affect boven cognitie, in de hoop om binnen de neurowetenschap weer een beetje terrein te winnen voor de opgeofferde subjectiviteit.

In de inleidende hoofdstukken bewijst Solms dat bewustzijn niet corticaal tot stand komt, maar vanuit de hersenstam wordt gegenereerd. Hij onderbouwt zijn argumentatie met verschil-

lende casussen uit zijn ervaring als neuropsycholoog en die laten zijn betoog vloeiend stromen. De klinische illustraties maken vanaf hoofdstuk 4 echter plaats voor technischer materie. Het is een aanloop naar Solms' visie op het 'moeilijke' probleem van het bewustzijn (Chalmers 1995). Niet het ophelderen van de neurale correlaten van onze waarneming, maar wel 'hoe' en vooral 'waarom' bewustzijn tot stand komt en soms niet, vormt de moeilijke vraag.

Solms' eerste antwoord is onbeschroomd eenvoudig. Indien je bewustzijn primair begrijpt als een *affectief* gebeuren, kan je niet om 'bewustwording' heen. Gevoelens kunnen welbeschouwd en per definitie nooit onbewust zijn. Voor zover automatische homeostatische regulatie tekortschiet, worden biologische en emotionele behoeften gevoeld als affecten, opdat ze het organisme aanzetten tot actie die het evenwicht corrigeren kan. De sleutelrol in dit proces wordt volgens Solms vervuld door het periaqueductaal grijs, een kleine zone grijze stof in de middenhersenen waarop alle affectieve hersencircuits convergeren (en waarnaar de lyrische titel van het boek verwijst).

In de tweede helft van het boek formuleert Solms een genuanceerder, maar complex antwoord op het raadsel van het bewustzijn. Hier neemt hij alle ruimte om de lezer bij te scholen in de theorie van 'actieve inferentie'. In deze mathematische benadering van het bewustzijn – een geesteskind van de invloedrijke neurowetenschapper én psychiater Karl Friston – wordt ook de rol van cognitie en de cortex duidelijk. Actieve inferentie definieert het bewustzijn in functionele termen als een proces dat ons intern model van de wereld continu bijschaaft, opdat onze voorspellingen de reële wereld beter representeren. Dit proces volgt

de natuurlijke wet van minimalisatie van vrije energie. Het vroege werk van Freud resonanceert op enkele opvallende punten met dit model, en Solms citeert hem regelmatig, maar nooit ongepast. Het vergt uithoudingsvermogen van de lezer om deze technische hoofdstukken door te ploegen, en de veelvuldige herhalingen zijn niet steeds nuttig. De functionele benadering van bewustzijn is een poging om subjectiviteit te verklaren, maar ik ben persoonlijk niet overtuigd dat Solms hierin echt slaagt. Het reduceren van bewustzijn tot natuurlijke wetten is wetenschappelijk een legitiem project, zolang je precies weet wat gereduceerd kan worden en wat niet. De logica van natuurwetten die actief is in deze processen is niet evenredig met de motieven, verlangens en gedachten in ons dagelijkse bewuste leven. Voor zover deze processen een intentie hebben (het minimaliseren van vrije energie), zijn deze gewoon van een andere orde dan de *subjectieve* intenties die we voelen als persoon. Ondanks deze conceptuele tekortkomingen is dit een origineel en uitdagend werk dat psychiaters van diverse pluimage zou kunnen boeien. Ook voor wie een idee wil hebben wat *computational psychiatry* of AI ons te bieden heeft in de toekomst, kan dit boek een prikkelende kennismaking zijn.

Toon Baert, aios psychiatrie, Brugge

LITERATUUR

Chalmers DJ. Facing up the problem of consciousness. *J Conscious Stud* 1995; 2: 200-19.

Amsterdam
Athenaeum, 2021
488 pagina's
ISBN 978-90-253-1260-2
€ 37,50